

PERE ROSSELLÓ BOVER

Diego Ruiz: el lul·lisme d'un autor marginat

RESUM

Diego Ruiz fou un escriptor i filòsof molt influent a Catalunya durant els primers anys del segle xx, fins que la seva figura va anar caient en l'oblit, paral·lelament a la marginació social que va patir. Entre la seva àmplia obra destaca el llibre *Lull, maestro de definiciones* (1906). L'objectiu del nostre article és situar, explicar i contextualitzar aquesta obra, tot incidint en el paper que llavors Ruiz donava a Llull en la cultura i la filosofia catalanes. A partir de la influència que Llull va exercir sobre Leibniz, Ruiz enllaça la importància que el filòsof mallorquí donava a la definició i a l'Art lul·liana com a mètode universal amb la idea d'Enciclopèdia o coneixement global pròpia dels pensadors dels segles xvii i xviii.

PARAULES CLAU: Definició, Diego Ruiz, Enciclopèdia, lul·lisme, mètode.

ABSTRACT

Diego Ruiz was an influential writer and philosopher in Catalonia throughout the first few years of the 20th century. But, eventually his position fell into decadence, and he became socially alienated. Of his many works, the book, *Lull, maestro de definiciones* (in English: *Lull, master of definitions*; 1906), stands out. The objective of the present article is to situate, explain, and contextualize this book, underscoring the role Ruiz attributed to Llull in Catalan culture and philosophy at that time. Aside from the influence that Llull had on Leibniz, Ruiz relates the emphasis that the Majorcan philosopher placed on meaning and Lullian art as a universal method with the idea of encyclopedic or comprehensive knowledge popular among 17th and 18th century thinkers.

KEYWORDS: Definition, Diego Ruiz, Encyclopedia, Lulism, method.

PERE ROSSELLÓ BOVER*

Diego Ruiz: el lul·lisme d'un autor marginat

INTRODUCCIÓ

Es fa difícil explicar cap aspecte de l'obra de Diego Ruiz Rodríguez (Màlaga, 1882-Tolosa, 1959) sense fer esment a la biografia i al tarannà d'aquest personatge singular. Ruiz ha quedat en la història de la cultura catalana com un «escriptor marginat», tot i haver gaudit en el seu temps d'una gran fama i d'haver estat acollit amb els braços oberts pels intel·lectuals més importants del seu temps. Avui en dia Diego Ruiz és recordat per ser el personatge real en què Prudenci Bertrana s'inspirà a l'hora d'escriure la seva novel·la *Jo! Memòries d'un metge filòsof*. No obstant això, Bertrana ens avisa que el seu Daniel Pérez sobretot «és un tipus característic d'una època i un poble», que el novel·lista «no podia pastar-lo altrament que amb la seva mateixa pasta». També ens diu que, «a desgrat de considerar-lo estrofolari», voldria que resultàs als lectors «plaent i entretingut» i que li perdonàssim «les impietats i els sarcasmes» (1978, 12). Recordem que *Jo! Memòries d'un metge filòsof* es publicà el 1925, precisament quan es podia considerar finalitzada la crisi de la novel·la catalana que, coincidint amb el noucentisme, havia fet minvar considerablement la producció novel·lística durant més d'un decenni. Hem de tenir en compte, per tant, que Bertrana fa una novel·la en què caricaturitza no sols el personatge en què s'ha

* Universitat de les Illes Balears.

inspirat (Dídac Ruiz, transformat en Daniel Pérez), sinó també els herois de la novel·la modernista de principi de segle. Així, Daniel Pérez també és el contrapunt de Jordi Fraginals, el personatge de la novel·la *La vida i la mort d'en Jordi Fraginals* (1911), de Josep Pous i Pagès, o de Mossèn Llätzer, el protagonista d'*Els sots feréstecs* (1901), de Raimon Casellas, per exemple. A *Jo! Memòries d'un metge filòsof* Bertrana vol desmuntar el mite de l'heroi que Thomas Carlyle havia esbossat i que molts dels nostres modernistes havien assumit. I també hi posa en dubte les tesis voluntaristes i les idees del *superhome* nietzscheà, molt influents en els autors del canvi de segle. Ara bé, com sempre passa amb les obres inspirades en un personatge o en una situació real, els lectors tendiren (i tendeixen encara) a quedar-se amb l'anècdota sense intentar transcendir-la.

Tanmateix, per les nombroses anècdotes de Diego Ruiz que ens han arribat, hem de concloure que, a Prudenci Bertrana, li era molt difícil escapar de la sàtira. Els Dr. Dídac Parellada i Pau Ortega, en una comunicació presentada al IV Congrés de Medicina Catalana, celebrat a Poblet l'any 1985, a partir dels testimonis d'alguns metges que varen conèixer Diego Ruiz, confirmen la gran semblança psicològica que hi ha entre el protagonista de la novel·la de Bertrana i el personatge real. I també conclouen que Diego Ruiz es caracteritzava per tenir «una personalitat psicopàtica hipertímica, amb trets histriònics histeroides –damunt d'un desenvolupament intel·lectual refulgent i possiblement excepcional; però amb una notable manca de maduresa afectiva i d'instabilitat emocional, amb insatisfacció fonamental i necessitat d'admiració» (1985, 286). Quant al polèmic afer que Diego Ruiz protagonitzà quan ocupà la direcció de l'Hospital Psiquiàtric de Salt, recreat per Bertrana en la seva novel·la, els doctors Parellada i Ortega arriben a la sensata conclusió que «també en el camp de la psiquiatria, els llocs de responsabilitat sols poden ocupar-los persones que siguin responsables en elles mateixes» (1985, 291).

Enric Jardí ens ha deixat un magnífic estudi sobre Diego Ruiz, que ens forneix nombroses dades sobre el caràcter del nostre personatge. Sembla que Ruiz, que era cosí del pintor Pablo Ruiz Picasso, gaudia d'un intens poder d'atracció, tot i anar brut, ésser egocèntric i tenir un comportament poc admissible. Assenyalen com a trets característics seus la barba natzarena i la mirada intensa, amb què –diuen– seduïa les dones. Les extravagàncies

i els estirabots donaren una gran popularitat a Diego Ruiz en la Barcelona de l'inici del segle XX, tal com recull Màrius Verdaguer a *Medio siglo de vida barcelonesa* (2008, 290-291). Però també el seu pensament fou molt valorat en el seu temps, com n'és una prova el llibre *La obra del filósofo español Diego Ruiz* (1913), amb treballs d'estudiosos com P. Rigau i J. Betancourt, juntament amb els professors Dorado Montero i Bonilla San Martín, de les universitats de Salamanca i de Madrid respectivament. Fins i tot, fora de l'Estat espanyol, tant a Europa com a Amèrica del Sud, l'obra de Ruiz va obtenir ressò. El 1913 G. Weintraub publicà a Zuric el treball *Die Entusiasmus-philosophie nach Diego Ruiz*; G. Ravegnani va treure el 1914 a Ferrara *Il Filosofo dell'Entusiasmo*; també el 1914 A. Foschini a Bolonya va publicar *Il Filosofo della Guerra*; i el 1915 Chipoco de Portocarrero, membre de l'Association pour l'étude de la Philosophie de l'Enthousiasme, va editar a Buenos Aires l'estudi *Diego Ruiz (Notas de una personalidad de filósofo y de médico)*.¹ Les idees anarquistes –Ruiz, per exemple, reivindicà el pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia en el llibret *L'anima di Ferrer*, publicat a Bolonya el 1914– poden justificar alguns comportaments que aleshores devien semblar poc adients, com és, per exemple, que presentàs una dama que solia acompanyar-lo com «la seva col·laboradora sexual»; que defensàs l'eficàcia moral de la blasfèmia («L'home que blasfema és el mateix home que resa. La blasfèmia és el substitut moral de l'oració») (PALAZZI 2008, 87); que publicàs pamflets com *Vacunar es asesinar. Dejarse vacunar, suicidarse* (1935), o que, més tard, ja en plena reivindicació dels seus suposats orígens jueus, tragués a la llum *El crim dels Reis Catòlics i la fi de la missió de Castella* (1931). Sembla que les idees religioses de Ruiz també eren un exponent del reformisme de l'època, que pretenia escandalitzar els sectors més tradicionalistes, i que es palesa en obres com *Jesús como voluntad* (1906) (BOTTI 2012, 199-200). El cert és, però, que Diego Ruiz va ser molt poc agraït amb moltes de les

1. Chippoco de Portocarrero, que basteix un retrat admiratiu de Diego Ruiz, es refereix a la mentalitat leibniziana de Ruiz: ...«la estructura mental de Diego Ruiz acusa la *forma mentis* leibniziana, y en cualquiera de sus escritos de ocasión está compendiado todo un sistema profundamente vivido» (5). ...«leibniziano como capacidad de trabajo, como universalización de mirada, como vigor de arranque especulativo»... (5) «De asimilación poderosísima, su cerebro no es un almacén; es una fábrica de ideas siempre en ejercicio» (6). Leibniz és precisament, com veurem, el punt de partida de l'estudi de Ruiz sobre Ramon Llull.

persones que l'havien acollit d'una manera esplèndida a Catalunya. Eugeni d'Ors, per exemple, havia publicat un article del *Glosari* molt elogiós a l'edició vespertina a *La Veu de Catalunya* el 21 de març de 1906. També ho feu Gabriel Alomar, que a «La “catalanitat” de l'esperit» (1907), aparegut a *El Poble Català*, el presentava com un model d'allò que avui en diríem integració lingüística i cultural. O Joan Maragall, que li havia prologat els *Contes d'un filòsof* (1908).² Altres autors dedicaren comentaris a l'obra de Ruiz, com Manuel de Montoliu o Joan Pérez-Jorba, i Joan Salvat-Papasseit li obrí les portes de la revista *Un enemic del poble*, on Ruiz publicà una sèrie d'articles. Ara bé, aviat una munió de gestos poc adients i àdhuc provocadors per part de Ruiz va desfer l'atracció inicial que havia exercit entre la intel·lectualitat catalana. De l'admiració es passà al refús absolut i, finalment, Ruiz acabà essent ridiculitzat i oblidat.

RAMON LLULL EN LA «CLAVIS METHODICA» DE DIEGO RUIZ

L'obra de Ruiz és extensa en títols, encara que molts d'ells siguin més bé llibres bastant breus. El corpus central de la seva obra filosòfica està format sobretot per tres llibres: *Genealogía de los símbolos* (1905), *Teoría del acto entusiasta* (1906) i *Lull, maestro de definiciones* (1906), als quals cal afegir *De l'entusiasme com a principi de tota moral futura* (1907). El plantejament de Diego Ruiz era bastir un sistema filosòfic, essencialment català, tot i que els llibres estiguin escrits en castellà, ja que ell considerava que Catalunya era la seva autèntica pàtria. «Amb aquestes obres i d'altres que les succeïren —escriu Enric Jardí— Ruiz pretenia publicar un conjunt de treballs que constituïssin les seccions de tot un sistema filosòfic propi o mètode personal que intitulà Clavis Methodica» (89).

2. Maragall definia així el tipus de filòsof que era Diego Ruiz: «Si per filosofh entenèu un home fortament interessat en el misteri de la vida y entregat ab totes ses potències y sentits a la contemplació d'aquest misteri y a comunicar en calent els espaumes soferts en aquesta contemplació, y la resolució d'ells en conducta de l'esperit individual y social, llavors no podré sinó confirmar la expectativa vostra y reforçar-la dihent-vos que, efectivament, aquestes narracions han brollat en aquella regió de l'enteniment en la que'ls tipus y les accions externes són vistos a la llum vaga y tremolosa del misteri de llur essència» (MARAGALL: 1908, 9-10). S'intueixen en aquests mots que Maragall potser veia unes certes afinitats entre les seves idees espontaneistes i la filosofia de l'entusiasme que Ruiz proclamava.

A principis del segle XX la tradició filosòfica catalana era més tost feble, tot i que en el segle XIX havien destacat les aportacions de Martí d'Eixalà, Xavier Llorens i Barba i Jaume Balmes. En el canvi de segle, però, arribaven a Catalunya idees i teories molt diverses, com el socialisme o l'anarquisme, la defensa de la Natura (Ruskin), l'espontaneisme (Emerson), el vitalisme (Nietzsche), el messianisme o la idea de l'*heroi* redemptor de la societat (Carlyle), etc. Ruiz es troba davant un terreny erm pel que fa a la producció local, en què la seva aportació podia obtenir un gran ressò gràcies a l'absència d'altres camins oberts pels pensadors catalans. En canvi, la formació de Ruiz, pel que es desprèn dels seus escrits, enllaça molt directament amb el racionalisme i amb l'idealisme, juntament amb la lògica i la matemàtica, i, en canvi, deixa molt de costat les influències més properes del segle XIX, com el positivisme o el krausisme. Ara bé, a Catalunya el filòsof malagueny descobreix una tradició filosòfica que des de l'edat mitjana ençà havia gaudit d'un gran arrelament: el lul·lisme, que s'ensenyava a les universitats de Catalunya i de Mallorca fins pràcticament el XVIII i que havia ressorgit amb l'afany de reviure i de conèixer el passat medieval amb la Renaixença. Tanmateix, voler encaixar el lul·lisme en un conglomerat d'idees tan diverses era una tasca més bé titànica, de la qual Ruiz no acaba de sortir-se'n.

Genealogía de los símbolos es presenta, segons el subtítol del llibre, com els «Principios de una ciencia deductiva», en els quals es barregen elements de lògica i de matemàtiques; *Lull, maestro de definiciones* es correspon al terreny de la lògica, i *Teoría del acto entusiasta* constitueix l'ètica. Encara que, com observa P. Dorado al pròleg d'aquesta darrera obra, hi ha molt poca ètica i, en canvi, molta lògica, metafísica i filosofia en general (RUIZ 1906a, iv). Tant a *Genealogía de los símbolos* com a *Teoría del acto entusiasta* Diego Ruiz introdueix algunes de les idees que trobam desenvolupades a *Lull, maestro de definiciones*. A *Teoría del acto entusiasta* (§ 78), per referir-se a la relació entre la psicologia i la física, Ruiz usa Llull tot reproduint un esquema del *Liber physicorum*, que procedeix del manuscrit 2008 de la Biblioteca Mazarine (RUIZ 1906a, III-II2). Cal anotar que també a *Genealogía de los símbolos* (RUIZ 1905, 183) reproduceix un altre esquema del mateix llibre de Ramon Llull, extret igualment a partir del mateix manuscrit. I a *Genealogía de los símbolos* (§ 290) es refereix a la definició en Ramon Llull amb aquests mots:

Lull nos da la clave de las definiciones: puestos los principios de un sistema de proposiciones, considera en cada una: 1º, su relación con todos los demás; 2º, su relación consigo misma, y, en vista de estos dos caracteres, define. El modelo de las definiciones nos lo da en la parte de la *instrumentativa* que trata de la genealogía de las virtudes, con aquella claridad intuitiva que Kant suponía en todo lector de la *Crítica*. Pero el entendimiento sutil que alcanzó la definición de los principios, no concebía el cero como «contención absoluta de la calidad» y definía la *Minoritas: ens circa nihil*. (RUIZ 1905, 182)

I també es refereix a la fundació d'una ciència, que superi el coneixement per opinions, i que es basi en la *bondat* de la Natura —és a dir, en la possibilitat de conèixer-la:

En el proemio del *Ars magna et ultima* se declara que el intelecto humano consta, más que de ciencias, de opiniones, y que debe fundarse una Ciencia de que deriven todas las demás. Esta Ciencia es posible, porque la Naturaleza es buena, y por esto puede conocerse su esencia. «Natura est bona. Et per talem praedicationem Naturae Essentia et Agentia cognosci potest.» El fundamento de optimismo intelectual es la participación en la bondad. (RUIZ 1905, 183)

En aquest sistema filosòfic, hi juga un paper essencial la idea de l'entusiasme. Un concepte que en certa manera es pot relacionar amb altres conceptes del pensament filosòfic del XIX, com el voluntarisme o el concepte d'emoció, que trobam a Emerson; però que per a Ruiz es vincula sobretot amb el coneixement: «El Conocimiento no sólo no es nada opuesto á la Emoción, sino que es la Emoción misma, es decir, la Emoción como *ley*» (RUIZ 1906a, 52). Cal dir que una bona part de la interpretació que Ruiz fa de la filosofia de Ramon Llull està influïda per la filosofia moderna i contemporània, més que no pas per la medieval. És a dir, Ruiz mira Llull amb els ulls d'un home contemporani, tot descontextualitzant-lo del seu temps.

Ramon Llull és present no sols al llibre *Lull, maestro de definiciones*, sinó també a les altres obres centrals de la filosofia de Ruiz. I ho és perquè, en aquest moment, el metge filòsof ha agafat la bandera de la catalanitat, aspira a convertir-se en el filòsof de Catalunya i considera que Ramon Llull és el precursor de la filosofia catalana per antonomàsia. Joaquim i Tomàs Carreras Artau, des d'una perspectiva molt més acadèmica i oficial, diuen que el lul·lisme de Diego Ruiz és un lul·lisme *amateur* o no «profesional», gairebé esnob, molt propi de la Catalunya d'aquells anys:

[...] un lulismo de cenáculo que, no por incoherente y pasajero, dejó de impresionar vivamente a noveles escritores y literatos y a una parte de la juventud universitaria. Y llegó a ser, no sólo de buen tono, sino hasta una necesidad, avalar, con el nombre del Doctor Iluminado, las más altas aspiraciones filosóficas forjadas en aquel momento de turbulencia intelectual. No era un lulismo profesional, pero sí de tipo acentuadamente europeizante. (416)

És cert que era freqüent que entre els escriptors i pensadors catalans de la primera meitat del segle xx es fes emblema de la figura de Ramon Llull. Ho veiem a Eugeni d'Ors, Francesc Pujols, J. V. Foix i molts d'altres. Però més que una moda era, al nostre parer, una manera d'enllaçar Llull amb el pensament actual i d'integrar el nostre més gran representant de la cultura catalana amb els corrents més moderns, com fins i tot l'avantguarda. Ben bé no pretenien estudiar l'obra de Llull, però sí reivindicar-la i presentar-la com una peça essencial (i fundacional) del conjunt de la cultura catalana. Si el lul·lisme més ortodox havia presentat Ramon Llull com el creador del pensament català, per què no se l'havien de poder fer seu també els més heterodoxos? Al capdavall, Llull havia estat tractat com un heterodox i titllat d'heretge en ser perseguit *post mortem* per l'inquisidor Nicolau Eimerich i pels dominics. Tanmateix, els germans Carreras Artau tenen raó quan diuen que aquest lul·lisme era poc consistent i que, fins i tot, sovint es basava en idees errònies o falses, atribuïdes al beat.

LULL, MAESTRO DE DEFINICIONES

Lull, maestro de definiciones no és pròpiament un llibre sobre Ramon Llull, encara que el beat hi ocupi un lloc central. En realitat, el subtítol del llibre, «Nueva disertación sobre los principios del método en la historia de los sistemas», hauria de ser el vertader títol del volumet. Hem d'entendre, però, que posar el nom de Ramon Llull al capdavant de l'obra és sobretot una manera de retre-li homenatge. D'aquí que Diego Ruiz realment no intenti fer lul·lisme pròpiament dit –és a dir, no pretén estudiar ni l'obra ni el pensament de Ramon Llull–, sinó que vol parlar del seu mètode filosòfic, en el qual, com veurem, la definició ocupa un lloc central. No oblidem que Ramon Llull és l'autor d'un *Libre de Definicions e de Qüestions*, escrit

entre 1274 i 1283, i d'un *Liber de definitionibus Dei*, escrit el setembre de 1313 a Messina.

El llibre està dedicat al professor Rodolfo Eucken, de la Universitat de Jena, al qual agraeix uns mots que escrigué sobre la *Genealogía de los símbolos*. La dedicatòria, però, sembla més bé una excusa de Ruiz per poder dir que els espanyols no reconeixeran el valor de la seva obra i que caldrà que ho facin des d'Alemanya perquè aquí s'adonin de l'abast de la seva filosofia. Més o menys és el que Eugeni d'Ors n'havia dit, però referint-se a Castella respecte de Catalunya. A més, Diego Ruiz exposa a Eucken que un dels objectius del llibre és «que este glorioso nombre de Lull fije vuestra gran penetración de sabio y publicista en las aspiraciones de todo un pueblo que merece una vida independiente y que se ha propuesto conseguirla con energía!» (Ruiz 1906b, 8).³ Ruiz creu que Lull pot servir perquè Catalunya sigui vista a Europa com una nació diferent d'Espanya. Però també ens adverteix de la subjectivitat del seu pensament, ja que creu que el seu llibre és «un modo de ver, que no aspira a la imparcialidad» (10).

Segon Ruiz, Leibniz és el filòsof modern que parteix més directament de Ramon Lull, gairebé com si en fos el deixeble més important. Però considera que Leibniz és un filòsof poc i mal conegut i que la seva obra és fragmentària, amb textos aleshores encara inèdits i amb abundants contradiccions. Per aquest motiu, ens diu que «Sus ideas contrapuestas acerca de Lull y las diversas apreciaciones de la síntesis luliana, son, pues, muy relativas» (20). En canvi, creu que el que més defineix el pensament de Leibniz és la idea d'*enciclopèdia*, és a dir, de reunió de coneixements que permeti arribar a un saber únic i cert, la qual cosa es pot aconseguir mitjançant una *art* (o tècnica) *de definiciones*. Segons Diego Ruiz, Leibniz és partidari de reduir el nombre d'axiomes i de fonamentar sobre ells una ciència universal. Leibniz, per tant, és el successor directe de Ramon Lull, ja que la idea moderna d'enciclopèdia com a coneixement universal ja es troba en el Doctor il·luminat. Per això, oposa aquells que creuen que l'Art lul·liana era un sistema buit, que sols servia per fer combinacions d'idees, però que realment no podia

3. Atès que totes les citacions que a partir d'ara es fan en aquest apartat procedeixen del llibre *Lull, maestro de definiciones*, només indicam el nombre de la pàgina.

descobrir res de nou (Bacon, Descartes, Feijoó, Rapin...) i els que segueixen el mètode lul·lià (Valerio de Valeriis, Cornelio Agrippa, Giordano Bruno, Leibniz...). Es tracta d'una visió històrica de com el pensament de Ramon Llull ha estat assimilat o refusat pels filòsofs posteriors, que posa en relleu l'existència d'unes afinitats amb Llull en uns pensadors i d'unes divergències en uns altres. Aquesta visió panoràmica ha estat sintetitzada fa poc pel professor Alessandro Tessari (2015), tot revelant-nos la transcendència que va tenir el pensament lul·lià fins al segle XVIII. Així, segons Ruiz, amb la irrupció de Newton la filosofia moderna va acabar adoptant un sistema de pensament derivat de Bacon i de Descartes, que tendeix a reduir l'explicació de la realitat a lleis matemàtiques. És a dir, Newton va conduir a una manera d'explicar el món basada en l'elaboració de fórmules i de lleis, que ens diuen com funciona:

En el fondo, el newtonianismo es teológico: parte de un signo fijo de la divinidad; pero aspira a fundar la ciencia de lo divino en el conocimiento matemático y filosófico. Parece que la idea fundamental, en Newton, haya sido dar una base científica al Cristianismo, ó, á lo menos, á aquella religión natural que luego será proclamada en el siglo XVIII. (26)

Per a Ruiz, el sistema newtonià es caracteritza per ser un sistema de definicions-connotacions, en el qual la realitat és representada mitjançant fórmules o lleis que expliquen els fets, tant del passat com del present, és a dir, amb una validesa universal: «[...] es el método de las definiciones-connotaciones; en efecto, en tal sistema las cosas son para el hombre, en tanto que fórmulas, leyes; y una ley es la relación entre el fenómeno de ayer y el fenómeno de hoy, es decir, una ecuación diferencial» (27).

Diego Ruiz pensa que el mètode filosòfic es basa en una doble escala: la que ell denomina *escala apofàtica* (del grec ἀποφάναι que significa «dir no», «negar») i la que anomena *escala catafàtica* (del grec καταφατικός «afirmatiu», derivat de κατάφημι «afirmar»). Aquestes dues escales es corresponen a la teologia negativa i a la teologia afirmativa: segons la primera sols podem conèixer allò que Déu no és; mentre que segons la segona podem conèixer Déu mitjançant la raó i a partir de la naturalesa, ja que aquesta n'és el reflex. D'aquesta manera, Ruiz ens diu que «por la primera, constituyo las definiciones; por la segunda, defino mis propias definiciones,

es decir, las coloco en la esfera de lo que, siendo supremamente ordenado, no reconoce concretaciones» (29). Evidentment, el mètode lul·lià parteix de l'*escala catafàtica*, així com del pressupòsit de *bondat* de la Natura i de la possibilitat de conèixer tot el que és bo, la qual cosa implica *transparència* o *veritat*. Segons Ruiz, l'intel·lecte consta sobretot d'opinions o de proposicions, que tenen el valor de veritats en un context molt determinat, en un lloc i en un moment donat, però que poden arribar a esdevenir veritats superiors quan expliquen la realitat d'una manera universal:

[...] el criticismo del *Ars magna et ultima* se plantea claramente en estos términos: el intelecto consta, más que de ciencias, de opiniones. Pero ¿es posible fundar una ciencia? He aquí el nuevo orden de consideraciones que se abre á la aplicación de un sistema de filosofía ha de considerarse bajo la apariencia de una serie de proposiciones susceptibles de un desarrollo dado, apenas se debe aspirar á trazar una historia *interna* de tal sistema, el cual escépticamente representará en este caso un esfuerzo, ó, á lo más, un criterio cuyo valor relativo acaba en la época en que pudo nacer y desarrollarse. Pero esas proposiciones adquieren la importancia de verdades superiores tan pronto como se las considera en el cuadro general de las tendencias constantes de los hombres, al procurar explicarse el mundo y el espíritu. (29-30)

Precisament, l'Art permet substituir les opinions sobre les quals es basa la intel·ligència humana per lleis: «Lull dirá que el intelecto humano consta de opiniones más que de ciencias y que, para substituir aquéllas por éstas, se ejercita el Arte» (45-46). Ruiz parla d'*optimisme* per referir-se a aquelles tendències del pensament que creuen que és possible el coneixement de la realitat i que, per tant, opinen que podem fundar una ciència única, de la qual derivin totes les altres. Aquesta idea, pròpia del pensament modern, ja es troba en Ramon Lull. Per a l'autor de *Lull, maestro de definiciones*, els corrents *optimistes* s'oposen al tomisme i preludien el racionalisme del segle XVII. Ruiz ens diu que el beat, com bona part dels filòsofs posteriors, parteix de la idea que el món creat és bo. I, per aquest motiu i gràcies al mètode de l'Art, podem conèixer la realitat. El criteri de certesa, per tant, es basa en el criteri de bondat, que ens salvarà d'una interpretació errònia.

LA DEFINICIÓ LUL·LIANA I L'ENCICLOPÈDIA MODERNA

La filosofia, segons Ruiz, és el conjunt de relacions o de dependències que s'estableix entre totes les definicions, la qual cosa reflecteix la unitat de la Natura: «Esta *propiedad*, en la Naturaleza, funda el *método* en la Filosofía. La Filosofía no es sino esa dependencia entre todas las definiciones, reflejo de la unidad de la Naturaleza, cuyo carácter fundamental estriba en ser *Ens Bonum*» (38). Les coses (o els fets) es defineixen per les lleis de què depenen i en virtut de les quals es desenvolupen. Les coses només es poden definir per les relacions que mantenen amb les altres coses. I, d'aquesta manera, *raonar* és *veure* en virtut d'aquestes relacions. Segons Ruiz, Llull no defineix per connotacions, sinó per lleis; i el mètode lul·lià és un mètode de definicions, tal com ho és el mètode del coneixement experimental: «En Lull, la respuesta que da la Naturaleza al hombre es antes *descubierta* que comprobada, pues el espíritu de bondad conoce directamente lo bueno, en sus leyes más profundas, y así define» (40). D'aquesta forma, l'Art lul·liana du a terme una labor unificativa, que adopta la forma d'una «taula de matèries» i que reuneix totes les branques del coneixement. A més, el saber esdevé virtut: l'home aprèn de la natura i, com que aquesta és bona, per tant el coneixement ha de ser bo. El saber com a base de la virtut és una de les idees bàsiques del lul·lisme i d'aquí que la lògica esdevingui una ètica:

La tendencia que Lull representaba en su época, ó mejor una de aquellas tendencias más conocidas, postulaba el ejercicio de la razón para la práctica de la virtud. El hombre, colocado como un señor frente á la Naturaleza, la conocía, obligándola á que se revelara en sus leyes y en sus formas. [...] Como la Naturaleza se da á conocer por su bondad, ignorar es vivir en pecado. Conocer á medias, es también ignorar. Pues la ciencia no es perfecta sino en el Arte y el Arte es la unidad. (42)

Ruiz relaciona aquest mètode que ens permet establir lleis i relacions amb la teoria lul·liana dels correlatius (*bonificativus*, *bonificare*, *bonificabilis*), la qual a la vegada està també relacionada amb la definició. Aquest lloc important de la definició en el pensament lul·lià ha estat també subratllat per diversos estudiosos de Ramon Llull. Així, Jordi Gayà ens diu que Llull, en contra d'aquelles concepcions de la definició que la redueixen a la referència al gènere i a l'espècie, «recurre a la opinión de que la definición es mostra-

ció». Per a Llull, «los principios son inseparables de sus definiciones», de tal manera que tot el sistema es fonamenta «en la definición artística de los principios» (GAYÀ 1979, 218). Gayà també constata la relació entre la concepció de definició en Ramon Llull i la seva teoria dels correlatius, ja que l'estructura correlativa garanteix la perfecció de la definició.

El coneixement, segons Diego Ruiz, tendeix a una fórmula o a un cànon universal de definicions. D'aquí connecta la idea de l'Art de Llull amb la d'Enciclopèdia o coneixement total, que es desenvoluparà a l'època moderna: «En Lull, la armonía del Arte y el carácter total de la Enciclopedia, resultan del principio de la cognoscibilidad de las cosas buenas» (46).

Per altra banda, el coneixement de la natura (i, per tant, de Déu) al llarg del temps ha fet ús, segons Ruiz, de dues vies: l'experimental i la mística; totes dues seguides i alhora alternades per Ramon Llull. Amb el racionalisme, la via experimental va evolucionar cap a un model matemàtic que permetés explicar la realitat. Precisament, per aquest fonament matemàtic de la filosofia (la lògica) moderna, Ruiz creu que la música és una forma de coneixement que ens revela una *llengua primitiva* de la qual deriven les altres llengües i que l'expressió artística (no en el sentit lul·lià) o creativa sintetitza el coneixement experimental i el místic.

Segons Ruiz, la definició en Ramon Llull es basa en tres principis: 1) la cognoscibilitat de les coses bones; 2) l'establiment de «graus del saber» per *subjectes* (*Deus, Angelus, Coelum, Homo*, etc.), per *predicats absoluts* (*Bonitas, Magnitudo, Duratio, Potestas*, etc.) i per *predicats relatius* (*Differentia, Concordantia, Contrarietas, Principium*, etc.), i 3) la unitat de tots aquests graus en el coneixement. La idea és que les definicions ho són per connotacions: és a dir, es defineix una cosa pels seus atributs; i la suma dels atributs és el subjecte. D'aquesta manera, la definició funciona de manera semblant a una equació i la suma de totes les definicions condueix al que denominam l'Enciclopèdia. Respecte a l'ús de la definició que els autors anteriors a Ramon Llull –com sant Isidor de Sevilla– han fet, Ruiz conclou la universalitat del mètode lul·lià, que permet discutir sobre qualsevol qüestió. A més, hi ha un element d'*harmonia* (un element qualitatiu que fixa relacions qualitatives) en el mètode lul·lià, que impedeix que la definició sigui només una suma d'atributs en la qual es produeixin contradiccions, encara que això sovint impliqui que el terme definit hagi d'entrar en la definició:

En Lull, en cambio, *cualquier* principio es discurreble por el método de integraciones, según los «grados de sabiduría» ya descritos; y hasta estos grados resultan ordenados por *sujetos, predicados absolutos y predicados relativos*. Pero entonces Dios es bueno, magno... toda la serie de predicados. ¿Puede Dios ser, por ejemplo, *menor*? No, porque *minoritas est ens circa nihil*, y Dios es, ante todo, el Ser. El carácter lógico fundamental de este «principio de las definiciones» consiste en ser realmente un principio, es decir, un elemento cualitativo que fija relaciones cualitativas (harmonía, en el sentido que luego aplicará Kepler). Desde este punto de vista, cualquiera parte del *Ars magna* y del *Ars brevis* puede citarse como un modelo de definiciones substanciales, pues en ellas desaparece el sentido de la «suma de atributos», para definir sólo *según harmonía*. (66)

Per a Diego Ruiz en Ramon Llull es comença a intuir la base del *Novum Organum* (Francis Bacon) en reconèixer la capacitat d'imaginar en el procés d'abstracció que implica el coneixement. Així, afirma que les definicions són *nominals* i que impliquen un grau d'immaterialització. Per això, opina que si bé Llull no arriba a la perfecció, sí que representa un gran avanç respecte dels pensadors anteriors. A més, cal subratllar la unitat íntima de tota l'obra de Ramon Llull, la qual cosa implica que la seva obra filosòfica i la seva obra literària parteixin d'un mateix substrat:

La enciclopedia lulliana tiene un objeto inmediato, muy marcado, y, como nos parece haber mostrado claramente, la forma poemática corresponde al fondo de la doctrina. La portentosa actividad literaria que supone el número considerable de sus libros, corresponde á un mismo pensamiento desarrollado en variedad de formas. (72-73)

L'Art lul·liana, segons Ruiz, té un caràcter pedagògic, ja que Llull sobretot vol convertir els infidels. Llull no vol classificar *coneixements*, sinó *principis*; però persegueix definicions *reals* per vies impossibles, atès que hi ha una desproporció entre la solució cercada i els mitjans que en la seva època podia emprar. A més, l'Art lul·liana és un instrument lògic que està al servei d'una ètica, perquè la seva finalitat última és la conversió dels infidels i dels pecadors mitjançant la raó. Ruiz ho vincula a la doctrina de la *doble intenció* lul·liana, perquè el lògic cerca la veritat per la primera intenció que, segons el beat mallorquí, sempre ha de ser estimar i servir Déu.

Ruiz veu el mètode lul·lià com un model filosòfic, que, com els mètodes moderns, ha intentat establir regles universals. I refusa la classificació de les ciències establerta pels pensadors del XIX, perquè el saber no pot ser un conjunt de coneixements fragmentaris, sinó un tot. Segons Ruiz, hi ha tres fases successives del coneixement: l'*elevació*, l'*especulació* i la *definició*. La tasca del filòsof comença en l'*especulació* i culmina en la *definició*. Per això mateix, ens diu que: «Una teoría de la Definición es, en realidad, una teoría de la Ciencia; y el día en que se sienta la necesidad de prescindir del canon tradicional de las definiciones, empezarán á renovarse los métodos» (90). D'aquí que afirmi la vigència del pensament de Ramon Llull, atès que la definició és encara el mitjà emprat per a conèixer millor els conceptes inclosos en el saber enciclopèdic: «Verdaderamente el espíritu de nuestro Lull ha de producir aun entre nosotros sus mejores frutos, si por el estudio de su enciclopedia logramos verificar hoy aquella misma *tendencia* á definir los principios, para mejor contemplarlos» (82).

CONCLUSIÓ

L'obra de Diego Ruiz ha patit un clar oblit i una evident marginació. Després d'haver gaudit d'una acollida extraordinària dins la cultura catalana i fins i tot a l'estranger. El pensador malagueny va crear un sistema filosòfic propi però eclèctic, l'originalitat del qual, més que en la novetat, rau sobretot en la capacitat de combinar i de sintetitzar idees diverses. L'Art lul·lià era una de les peces centrals d'aquest sistema de pensament, atès el caràcter *nacional català* que Ruiz volia impregnar a la seva filosofia. Però l'obra de Diego Ruiz no resulta fàcil, perquè sovint s'expressa d'una manera inconnexa, poc ordenada i de vegades contradictòria. A més, barreja idees de pensadors d'èpoques diferents, que solen quedar descontextualitzades. Com deien els germans Carreras Artau, «abrigamos incluso la sospecha de que apenas ha sido leída, mucho menos comprendida, a pesar de que el autor la escribió para demostrar "su amor a Cataluña"» (420-421).

Més que un estudi del mètode lul·lià, *Lull, maestro de definiciones* és una dissertació sobre el mètode filosòfic en general, en el qual, això sí, Ramon Llull hi té un lloc central. Però Ruiz té un coneixement parcial de l'obra i de la filosofia de Llull i, atesa la confusió general amb què sovint s'expressa, es

poden posar en dubte algunes de les afirmacions que fa sobre el pensament de Llull. I això explica la manca d'atenció que aquest llibre ha tengut per part dels lul·listes.

Tanmateix, Diego Ruiz fixa l'atenció en un aspecte fonamental del mètode lul·lià: l'ús de la definició, tan reiterat en tota l'obra del beat. Aquesta idea de definició uneix Llull a la modernitat per la seva relació amb l'Enciclopèdia. L'omnipresència de les definicions en Ramon Llull –que, per exemple, es pot observar en bona part del *Glosari General Lul·lià* del P. Mateu Colom– va permetre que Anthony Bonner i Maria Isabel Ripoll poguessin elaborar un *Diccionari de definicions lul·lianes* (2003), al capdavant del qual figura un petit recordatori a la figura de Diego Ruiz. Un dels pocs homenatges que el lul·lisme actual ha retut a aquest filòsof avui oblidat.

BIBLIOGRAFIA EMPRADA I/O CITADA

- ALOMAR, Gabriel (10 novembre 1907), «La “catalanitat” de l'esperit», *El Poble Català*, p. 1.
- BERTRANA, Prudenci (1978), *Jo! Memòries d'un metge filòsof*, Barcelona, Edicions 62.
- BONNER, Anthony i Maria Isabel RIPOLL PERELLÓ (2003), *Diccionari de definicions lul·lianes – Dictionary of Lullian definitions*, Palma, Universitat de les Illes Balears.
- BOTTI, Alfonso (2012), *España y la crisis modernista. Cultura, sociedad civil y religiosa entre los siglos XIX y XX*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha.
- CARRERAS ARTAU, Tomàs y Joaquim (1943), *Historia de la filosofía española. De los siglos XIII al XV*, Madrid, Real Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales, p. 416-421.
- COLOM MATEU, Miquel (1982-1985), *Glossari General Lul·lià*, Palma, Editorial Moll, 5 vols.
- CHIPOCO DE PORTOCARRERO, E. (1915), «Diego Ruiz (Notas de una personalidad de filósofo y de médico)», *La Semana Médica*, 12 (separata). <<http://mdc.cbuc.cat/cdm/ref/collection/fulletsAB/id/44073>>.
- DÍAZ DÍAZ, Gonzalo (1998), *Hombres y documentos de la filosofía española*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Centro de Estudios Históricos, vol. VI, p. 962-965.

- GAYÀ, Jordi (1979), *La teoría luliana de los correlativos*, Palma.
- JARDÍ, Enric (1985), *Quatre escriptors marginats. Jaume Brossa, Diego Ruiz, Ernest Vendrell i Cristòfor de Domènech*, Curial, Barcelona, p. 79-126.
- MARAGALL, Joan (1908), «Pròleg», en D. Ruiz, *Contes d'un filòsof*, Barcelona, Biblioteca «Joventut», p. 9-12.
- MONTOLIU, Manuel de (5 octubre 1912), «Contes de glòria i d'infern», *La Vanguardia*, p. 4.
- ORS, Eugeni d' (21 març 1906, edició vespertina), «Un filòsof», *La Veu de Catalunya*, p. 1.
- PALAZZI NOGUES DE TRUJILLO, Cristian (2008), «Aproximació al Diego Ruiz català», *Diàlegs*, 42, p. 71-89.
- PARELLADA, Dídac i Pau ORTEGA (1985), «El Doctor Dídac Ruiz, vist per Prudenci Bertrana i per d'altres», en, *IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana*, vol. II, Poblet, p. 285-291. <<http://www.raco.cat/index.php/Gimbernat/article/view/43265>>.
- PÉREZ JORBA, Joan (28 setembre 1913), «Volvoregant pels llibres», *El Poble Català*, p. 3.
- RUIZ, Diego (1905), *Genealogía de los símbolos (Principios de una ciencia deductiva)*, Tomo II, Barcelona, Imprenta de Henrich y Comp^a. en c. – Editores.
- (1906a), *Teoría del acto entusiasta (Bases de la Ética)*, Barcelona, Tipografía La Académica, de Serra hermanos y Russell.
- (1906b), *Lull, maestro de definiciones*, Nueva disertación sobre los principios del método en la historia de los sistemas, Barcelona, Tipografía La Académica, de Serra hermanos y Russell.
- (1917), «De la interpretación biológica del genio», *Un enemig del poble*, 1, 3 i 6 (març, juny i setembre).
- TESSARI, Alessandro y Patrizio RIGOBON (2015), *Ramon Llull. Uomo del nostro tempo*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans i Elsa Peretti Foundation. <<https://www.youtube.com/watch?v=w7wuiFSYLa8>>.
- TRIAS MERCANT, Sebastià (2009), *Diccionari d'escriptors lul·listes*, Palma, Universitat de les Illes Balears, p. 381.
- VERDAGUER, Mario (2008), *Medio siglo de vida íntima barcelonesa*, Barcelona, Guillermo Canals editor y Universitat de les Illes Balears, p. 290-291.